

PRIKAZI KNJIGA

MEĐUNARODNO PRAVO

Vladimir – Đuro Degan

Zagreb, 2011., 923 str., Izdavač: Školska knjiga, Zagreb

Naš istaknuti znanstvenik professor emeritus Vladimir – Đuro Degan, dugogodišnji član Instituta za međunarodno pravo i voditelj Jadranskog zavoda HAZU, obogatio je hrvatsku pravnu literaturu još jednim iznimno vrijednom djelom. Vodeća nakladnička kuća u Hrvatskoj “Školska knjiga” iz Zagreba nedavno je objavila treće izdanje njegovog udžbenika *Međunarodno pravo*, koji se u prvom izdanju pojavio prije jedanaest godina. Na stranicama toga prvoga cjelovitog sveučilišnog udžbenika međunarodnog prava od nastanka hrvatske države,¹ profesor Degan je na najvišoj znanstvenoj razini sustavno obradio cjelokupnu materiju te grane prava kao i sve bitne promjene u strukturi međunarodne zajednice do kojih je došlo posljednjih desetljeća prošlog stoljeća. Stoga je vrlo brzo prihvaćen kao obvezna literatura za studente stručnih, dodiplomskih i poslijediplomskih studija na brojnim pravnim fakultetima ne samo u zemlji, nego i u susjednim državama. Budući da je cjelokupna naklada i drugoga izmijenjenog izdanja iz 2006. godine već odavno rasprodana, objavljivanje novoga osuvremenjenog sustavnog djela iz te vrlo dinamične znanstvene discipline dugo je očekivani publicistički događaj.

Nakon brojnih knjiga i drugih znanstvenih radova objavljenih na hrvatskom, engleskom i francuskom jeziku tijekom gotovo pet desetljeća, ovim novim opsežnim djelom profesor Degan se potvrdio kao naš najplodniji suvremeni pisac iz područja međunarodnog prava. Unatoč složenosti materije i brojnim novim međunarodnim dokumentima kao i pitanjima koja izvire iz izmijenjenih političkih odnosa u suvremenom svijetu, autor je na 923 stranice teksta uspio na jednostavan i pregledan način izložiti kompletan sustav te grane prava.

Udžbenik prati najnoviji razvoj međunarodnog prava u svim područjima, poput, primjerice, osnivanja Vijeća za ljudska prava UN-a i usvajanja novih protokola na Europsku konvenciju o ljudskim pravima. U sadržaj novog udžbenika unijeta su suvremena stajališta međunarodnopravne doktrine te moderna zakonodavna rješenja kao i novine iz međunarodne sudske i arbitražne prakse, posebice one vezane uz morska razgraničenja. Najznačajnija razlika u odnosu na prethodna

¹ Dotada je jedini cjeloviti udžbenik međunarodnog prava u nas bio onaj akademika Juraja Andrassyja, još iz 1976. godine.

izdanja razvidna je u sadržaju dijela posvećenog kolektivnim mjerama prema Povelji UN-a i mirovnim operacijama (§85) koji je autor temeljito preradio, ističući u zaključku da se “upravo na toj temi izražava sva kompleksnost odnosa sile i međunarodnog prava”. Takva originalna stajališta i brojna zapažanja profesora Degana, karakteristična za cjelokupan njegov znanstveni opus, odlikuju i ovo vrsno djelo, potičući znanstvenu znatiželju čitatelja. I najsloženije međunarodnopravne teme autor je obradio na svoj uobičajeni sažet i jasan način, uspijevajući pri tome sačuvati pravničku preciznost.

Opsežnu materiju podijelio je u šest velikih tematskih cjelina.

Na stranicama prvoga dijela – *Uvod* (str. 3-63) objašnjava pojam i pravnu narav međunarodnog prava te izlaže najznačajnije podjele međunarodnih pravnih pravila. U daljnjim izlaganjima razmatra pitanje odnosa međunarodnog i unutarnjeg prava te daje prikaz razvoja znanosti međunarodnog prava od rimskog prava do danas. Slijedi sažeti pregled političkih zbivanja u Europi između 17. stoljeća i razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata, uz navođenje najvažnijih međunarodnih pravnih instrumenata koji su nastali u tom vremenu. U nastavku objašnjava pojam izvora međunarodnog prava, a potom i pojam pravičnosti.

Drugi dio sustavna je obrada *Izvora međunarodnog prava* (str. 65-203), a obuhvaća četiri poglavlja: Opća načela prava, Običaj u međunarodnom pravu, Pravo međunarodnih ugovora i Jednostrani akti kao izvor međunarodnog prava. Pisac obrazlaže pojmove i temeljna obilježja tih izvora, polazeći od onih najopćenitije naravi - općih načela prava koja su zajednička svim pravnim poredcima.

Objašnjavajući pojam običaja u međunarodnom pravu, posebno ističe dva elementa nužna za nastanak i postojanje običajnog pravnog pravila – praksu i *opinio juris*, a potom izlaže prikaz materijalnih i dokumentarnih sredstava običajnog procesa. Poseban naglasak stavlja na kodifikaciju, progresivni razvoj i “legislaciju” u općem običajnom pravu, a izlaganje o toj temi završava razmatranjem partikularnih običajnih pravila.

Stranice trećeg poglavlja posvećene su detaljnom razmatranju međunarodnih ugovora s obzirom na njihovo svojstvo izvora prava, ali i pravnog posla. Pri tome se sustavno proučava pravo međunarodnih ugovora u cjelini – kao grana općega međunarodnog prava koju čine pravila o postupcima sklapanja tih ugovora, njihovom stupanju na snagu, rezervama, tumačenju, primjeni, izmjenama i preinakama, ništavosti te suspenziji njihove primjene. U nastavku se potanko raspravlja o značajkama i vrstama jednostranih akata. Iako Statut Međunarodnog suda ne predviđa jednostrane akte država kao izvore međunarodnog prava, pisac ističe ulogu tih akata kao posebnog izvora partikularnoga međunarodnog prava. To svoje stajalište temelji na praksi država glede jednostranih obećanja i odreknuća od prava, jednoj presudi Međunarodnog suda te brojnim propisima Konvencije UN-a o pravu mora.

Izlaganje o izvorima međunarodnog prava završava osvrtom na pravne učinke koji proizlaze iz suprotstavljivih stanja (opozabilnosti), kao tekovina novijeg razvoja međunarodnog prava.

Treći, najopsežniji dio udžbenika pod naslovom *Međunarodna zajednica* (str. 205-544) obuhvaća sljedeća poglavlja: Države i druge teritorijalne cjeline, Neka posebna pitanja međunarodnoga prava, Međunarodne organizacije i Čovjek u međunarodnom pravu. Autor najprije objašnjava različita poimanja “međunarodne zajednice” i pojam subjekta međunarodnog prava, a potom pozornost posvećuje državi kao glavnom subjektu toga prava. U nastavku obrađuje temeljna prava i dužnosti država te pitanja vezana uz sukcesiju država, s posebnim naglaskom na sukcesiju bivše SFRJ. Predmet razmatranja u ovom dijelu su i složene državne zajednice, trajna neutralnost država, priznanje država i vlada te niz drugih pitanja važnih za precizno određenje položaja države u međunarodnome pravu. Posebno iscrpno izlaže se materija diplomatskog i konzularnog prava.

U okviru drugog poglavlja pojašnjava se nekoliko posebnih pitanja međunarodnog prava. Riječ je o imunitetu države od sudbenosti i od sredstava ovrhe, pitanju odgovornosti u međunarodnom pravu, šteti i načinima njezina ispravljanja te odgovornosti država za međunarodne zločine i slična djela. Razmatra se i široki krug pravnih pitanja vezanih uz zaštitu okoliša, koja u 21. stoljeću sve više postaje predmetom međunarodnog reguliranja.

U trećem poglavlju ovog dijela udžbenika najprije se detaljno objašnjava pojam, pravo i podjela međunarodnih organizacija kao sve značajnijih subjekata međunarodnog prava. U nastavku se izlaže o počecima međunarodnoga organiziranja te o osnivanju, članicama i organima Ujedinjenih nacija, a potom slijedi pregled specijaliziranih ustanova te regionalnih organizacija i sporazuma. Posebna pozornost posvećena je položaju čovjeka u međunarodnom pravu. Ističe se važnost zaštite prava čovjeka ali i uređenja njegove odgovornosti u međunarodnom pravu. Pisac opširno argumentira svoje stajalište da čovjek nije izravni subjekt međunarodnog prava, unatoč tome što se međunarodno pravo sve više razvija u korist pojedinca.

U četvrtom dijelu – *Objekti u međunarodnom pravu* (str. 545-703) obrađuje se najveći broj tema – Državno područje, Dijelovi mora koji čine dio područja obalne države, Morski prostori u kojima obalna država uživa “suverena” ili neka druga prava, Morski prostori izvan nacionalne jurisdikcije država, Tjesnaci i morski kanali. Pisac objašnjava pojam državnog područja kao trodimenzionalnog prostora koje je objekt međunarodnog prava jer svaka država prema tom pravu na svome državnom području uživa tzv. teritorijalnu suverenost. Državna područja omeđena su državnim granicama, a u izlaganjima o načinima i postupcima njihovog određivanja pisac posebno ističe važnost poštivanja načela *uti possidetis*. U nastavku se objašnjavaju originarni i derivativni načini stjecanja državnog područ-

ja, analizira pravno uređenje međunarodnih rijeka i jezera te pitanja suverenosti država u zračnom prostoru. U posebnom odjeljku razmatraju se osnovna obilježja svemirskog prava.

Daljnja izlaganja u ovome dijelu posvećena su međunarodnome pravu mora. Pisac najprije iznosi povijesni prikaz razvoja te grane međunarodnog prava, od rimskog doba do danas, potanko opisujući rezultate postignute na konferencijama o pravu mora 1958. i 1960. te 1982., kada je usvojena Konvencija o pravu mora. U nastavku slijedi pregled uređenja različitih dijelova mora, morskog dna i podzemlja kakvo je danas na snazi. Prema profesoru Deganu pravni režim nekoga morskog prostora ovisi o tome – “da li po općemu običajnom pravu mora neke ili sve od tih upotreba čine isključiva prava obalne države, ili se naprotiv radi o slobodama ili pravima u korist svih država, obalnih ili neobalnih, te fizičkih i pravnih osoba iz svih država svijeta.” Upravo s obzirom na odnos isključivih prava obalne države, te prava i sloboda svih država, pisac sve dijelove mora, morskog dna i podzemlja te zračnog prostora iznad mora dijeli u tri velike skupine: 1. one u kojima obalna država uživa suverenost, tj. koji čine državno područje, 2. one u kojima obalna država uživa “suverena” ili neka druga prava, 3. one koji su izvan granica nacionalne jurisdikcije država. Potom pristupa iscrpnom prikazu prostora i režima koji čine dio područja obalne države - unutrašnjih morskih voda (s posebnim osvrtom na režim mora naknadno zahvaćenoga ravnim polaznim crtama), arhipelaških voda arhipelaških država i teritorijalnog mora.

Poglavlje koje slijedi prikaz je pravnih režima vanjskog morskog pojasa, gospodarskog pojasa i epikontinentalnog pojasa, dakle, prostora u kojima obalna država uživa “suverena” ili neka druga prava. U okviru izlaganja o gospodarskom pojasu pisac posebnu pozornost posvećuje pitanjima vezanim uz proglašenje toga pravnog režima ispred hrvatskih obala te se osvrće na uspostavljanje zaštićenoga ekološko-ribolovnog pojasa Republike Hrvatske 2003. godine, koji se još uvijek ne primjenjuje prema državama članicama Europske unije. Napominje da se u novom Pomorskom zakoniku predviđaju propisi o gospodarskom pojasu bez ikakvih ograničenja, pa “stoga valja smatrati de je njegovim stupanjem na snagu Hrvatska konačno proglasila svoj gospodarski pojas.” Pisac analizira i pravna pravila kojima se uređuju granice tih morskih prostora te probleme njihovoga razgraničenja između susjednih država, navodeći niz iskaza i iz najnovijih sudskih i arbitražnih presuda. Budući da je svaki slučaj morskog razgraničenja između država jedinstven, prvenstveno zbog različite konfiguracije njihovih obala, normativna pravila često ne mogu pružiti najbolja rješenja za brojna sporna pitanja. Stoga su međunarodne sudske presude, koje stvaraju pravo za svaku određenu spornu situaciju, kao i načela te objektivni kriteriji koji su se tim putem izgrađivali još od početka prošlog stoljeća, od presudnog značaja za rješavanje najvećeg broja otvorenih graničnih pitanja na moru. Ta materija je od

posebne važnosti za Republiku Hrvatsku, budući da još uvijek nije riješila granična pitanja sa susjednim jadranskim državama.

U nastavku se izlaže pravno uređenje morskih prostora izvan nacionalne jurisdikcije država. Nakon detaljnog prikaza sloboda otvorenog mora, razmatraju se načela koja se odnose na Međunarodnu zonu dna mora i oceana. U kritičkoj analizi odredbi Sporazuma iz 1994. o primjeni dijela XI. Konvencije iz 1982., pisac iznosi stajalište da taj dokument sadrži brojne ustupke industrijski razvijenim zemljama koji ozbiljno ugrožavaju poštivanje načela o Zoni kao zajedničkoj baštini čovječanstva.

Dio knjige koji se odnosi na objekte u međunarodnom pravu završava izlaganjem o tjesnacima i morskim kanalima. Nakon objašnjenja pojma tjesnaca, pisac daje prikaz pravnog uređenja različitih skupina tjesnaca s obzirom na režim prolaska kroz njih. U daljnjem izlaganju posebnu pozornost posvećuje internacionaliziranim morskim kanalima - Sueskom, Panamskom i Kielskom kanalu, koji su iznimno važni za međunarodni pomorski promet.

U petome dijelu pod naslovom *Mirno rješavanje sporova i osiguranje mira* (str. 705-800), pisac izlaže specifična pravila primjenjiva na međunarodne sporove te upozorava na neke nedostatke i nedorečenosti te grane prava. Iako Povelja UN-a određuje neke obveze država članica radi održavanja mira i sigurnosti, poput dužnosti da međunarodne sporove rješavaju mirnim sredstvima te da se u međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom i od upotrebe sile, obveze koje u tom pogledu opće međunarodno pravo nameće državama pisac ocjenjuje "veoma oskudnima". Načine mirnog rješavanja sporova dijeli u tri osnovne skupine: tzv. diplomatska sredstva (izravni pregovori, dobre usluge, posredovanje), institucionalizirana sredstva koja ne moraju dovesti do konačne odluke (istraga i mirenje) i sredstva koja dovode do obvezujuće presude (arbitraža i rješavanje spora pred nekim stalnim međunarodnim sudskim tijelom). Sve navedene načine pisac zasebno analizira ukazujući na njihove prednosti i nedostatke, a posebice detaljno izložen je prikaz djelovanja Međunarodnog suda u Den Haagu. U okviru ovoga dijela izlaže se i o rješavanju sporova u krilu međunarodnih organizacija, a s pozornošću se razmatraju i pitanja vezana uz provođenje kolektivnih mjera i mirovnih operacija, posebice akcije Vijeća sigurnosti na prostoru bivše Jugoslavije. Kao važno sredstvo očuvanja mira i sigurnosti razmatra se i sustav kontrole naoružanja i razoružanje, uz pregled međunarodnih ugovora relevantnih za to područje. U posebnom odjeljku pisac izlaže institut samopomoći u međunarodnom pravu, potanko objašnjavajući retorziju i protumjere (represalije).

Posljednji, šesti dio – *Pravo oružanih sukoba* (str. 801-914) obuhvaća četiri poglavlja: Općenite značajke, Međunarodni oružani sukobi, Ratovanje na moru i Neutralnost u ratu. Nakon sustavnog prikaza izvora prava oružanih sukoba, pisac podsjeća da Ženevska konvencija iz 1949. i dopunski protokoli iz 1977. razlikuju tri

moguće skupine sukoba – međunarodni oružani sukobi, nemeđunarodni (unutarnji ili građanski) oružani sukobi i unutarnji nemiri i zategnutosti. U nastavku se skreće pozornost na ograničenja ratovanja obvezatna u svim oružanim sukobima, a zatim i na pravila humanitarnog prava primjenjiva u nemeđunarodnim oružanim sukobima.

U okviru izlaganja o međunarodnim oružanim sukobima razmatraju se pravne posljedice ratnog stanja, temeljna pravila o ratovanju i neprijateljstvima te propisi koji se odnose na zaštitu ratnih zarobljenika, ranjenika, bolesnika, brodolomaca i civilnog pučanstva.

Posebno poglavlje posvećeno je ratovanju na moru i njegovim specifičnostima s obzirom na prostor na kojem se odvija (more) i objekte (brodove) kojima se vrše neprijateljstva. Uz izvore pomorskog ratnog prava, pisac daje i prikaz ograničenja ratovanja na moru s obzirom na zaštićene osobe, metode i sredstva ratovanja, upotrebu oružja i objekte napada.

Neutralnost u ratu posljednja je tema o kojoj se raspravlja u ovome udžbeniku. Profesor Degan ističe ozbiljne teškoće u primjeni prava neutralnosti u oružanim sukobima nakon 1945. godine te, među ostalim, navodi da su “razvoj sustava kolektivne sigurnosti i zabrana rata koja je uslijedila, učinili neutralnost u ratu najzamršenijim pitanjem međunarodnog prava kakvo je danas na snazi”. Nakon objašnjenja pojmova neutralnosti, nezaraćenosti i “neutralizma”, pisac izlaže o dužnostima neutralaca i zaraćenih strana u kopnenom i pomorskom ratu. U okviru analize položaja neutralnih i neprijateljskih trgovačkih brodova i roba u pomorskom ratovanju, razjašnjava pojmove ratnog i pomorskog plijena kao i slučajeve upotrebe neutralnoga trgovačkog broda radi pružanja usluga zaraćenoj strani.

Knjiga završava iscrpnim stvarnim kazalom koje uključuje više od tri stotine važnijih pojmova, čime je čitatelju omogućeno brzo snalaženje u materiji. Visoka znanstvena razina njezine obrade te jasan i argumentiran način izlaganja uz precizno navođenje relevantnih izvora, ovo djelo čine nezaobilaznim štivom ne samo za studente i znanstvenike, nego i za sve praktičare koji traže precizne odgovore na mnoga složena pitanja međunarodnog prava.

Posebnu vrijednost i aktualnost ovom sveučilišnom udžbeniku daje obilje iskaza iz međunarodne sudske i arbitražne prakse koji se navode uz sadržaj međunarodnih ugovora i drugih instrumenata. Zahvaljujući takvom pristupu čitatelju se približava način sudačkog prosuđivanja i odlučivanja, što je svakako važan doprinos kvalitetnijem obrazovanju naših novih stručnjaka iz ovoga područja prava.

Autorov jednostavan izričaj i jezgrovita obrada i najsloženijih međunarodno-pravnih pojmova i instituta, a posebice komentari i zapažanja koja uz njih iznosi, otvaraju nam nove horizonte u sagledavanju problema kojima se bavi znanost međunarodnog prava. Riječ je, dakle, o djelu iznimne teorijske vrijednosti i znanstvene erudicije koje čitatelju omogućava stjecanje novih znanja ne samo iz te grane prava,

nego i iz opće diplomatske povijesti kao i drugih disciplina korisnih za naobrazbu intelektualaca. Uz zadovoljstvo čitanja, ostaje nam uputiti iskrene čestitke profesoru Deganu na vrhunskom znanstvenom djelu kojim se još jednom potvrdio kao uzor svima koji se u nas bave pitanjima međunarodnog prava.

Dr. sc. Marina Vokić Žužul, viša asistentica

Jadranski zavod HAZU

Summary:

***MEĐUNARODNO PRAVO
(INTERNATIONAL LAW)***

Vladimir – Đuro Degan

Školska knjiga, Zagreb, 2011, 923 pages

The third edition of Professor Degan's textbook is a clear, authoritative and comprehensive survey of contemporary international law. Revised and updated, this new edition takes into account developments in international law since the publication of the second edition in 2006.

The author divided the subject matter of this textbook into six parts.

The introductory part deals with the legal nature and historical development of international law, the question of its relationship with national law and some other general problems.

In the second part, the author analyses various sources of international law. He starts with the general principles of law, which is followed by customary law and the law of international treaties. Further, he continues with an explanation of the importance of unilateral acts of state as a source of international law.

The third part – “International Community” is a systematic analysis of subjects of international law – states, other territorial entities and international organizations. The author explains how states and international organizations, especially the United Nations, make and use international law. Special attention is paid to the position of individuals in this law.

The fourth part – “Objects in international law” begins with explanations related to the issue of the state territory, airspace and outer space. The author continues with the elaboration on the historical development of international law of the sea. In the second and third chapters, he analyses the legal regimes of different maritime areas – internal waters, archipelagic waters of the archipelagic states, the territorial sea, the contiguous zone, the exclusive economic zone and the continental shelf. Special attention is devoted to delimitation of these zones between states. In the following chapters, the author deals with relevant questions regarding the high seas, the international seabed and international straits.

In the fifth part of this textbook Professor Degan elaborates on the problem of the peaceful settlement of disputes and the maintenance of peace. He emphasizes the role of the United Nations and other international organizations concerning the maintenance of international security and peace.

In the final part, the author explains several important topics related to the law of armed conflicts and humanitarian law, such as the international and non-international armed conflicts, neutrality in an armed conflict, maritime warfare and the protection of specific persons – wounded, sick and shipwrecked persons, prisoners of war and civilians.

This book reflects the breadth and diversity of the contemporary international law. It is written very concisely, systematically and in a highly readable style. Therefore, it will be a precious and an irreplaceable source of information to all who have an academic or a practical interest in this field.